

6. Εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ αὐτοῦ πράτου απορδῶν ἐν ταῖς Σχολαῖς τῶν χωρῶν τῆς Δύσεως ἀντεπτοίχει ἡ ἐντελεῖς δργιάνωσις τῶν διδακτικῶν μεθόδων. Ή διδασκαλία δ' ἐγίνετο διὰ μὲν καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης, τῆς λατινικῆς. Οἱ καθηγηταὶ ἀνήρων εἰς τὴν αὖτην ἔργα χαν, τὴν ἐκκλησιαστικήν, καὶ ἑλέλουν καὶ ἔγραψον τὴν λατινικήν¹. Οὕτω κατ' ὄλιγον παρὰ ταῖς ποικίλαις δημόδεις γλώσσαις τὰς διαφερούσας κατὰ τόπους καὶ ἔθνη ἐμορφώθη μέτα ἐπιστημονική γλῶσσαι κατανοούμενη πανταχοῦ. Εἰνόητον δ' ὅτι ἡ δημοτική τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκφράσεων μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιοτργίαν δημοειδῶν φιλοσοφικῆς διανοήσεως, εἰς τὴν συγχρότηταν φιλοσοφίας σχολαστικῆς ἔχουσης καθολικὸν καὶ διεθνῆ χαρακτῆρα².

§ 2. Άλι πηγαὶ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας. Ἐκδόσεις καὶ συγγραφαῖ.

Ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία ἐν τῇ γνήσῃ καὶ τῇ ἀρχῇ αὐτῇς ἔχει ἴδιότητας καὶ γνωρίσματα, τάσσεις καὶ κατανοήσεις, ἀναλόγους πρὸς τὴν ἑκάστοτε χρησιμοποιουμένην ὥλην καὶ τὰς πηγὰς, ἐν ᾧ ἀντλοῦσα ἀγαστυχοτεῖ καὶ ἀγαπτίσσει παλαιότερη φιλοσοφίαντα. Εἶναι δρα σπουδαῖον νὰ μάθωμεν τὰς πηγὰς, ἐν ᾧ ἡφίστητο ἡ περὶ ἣς δὲ λόγος φιλοσοφία τὴν δύναμιν καὶ ἐλέγεινται τὴν διαμέμφοσιν.

ἀντιμαχόμεναι αὐθεντίαι κατὰ τὸν τύπον τοῦ pro καὶ contra, ταῦγετο διεργον ἡ ἀπόδειξις τῆς θέσεως (*solutio*) καὶ ἡρεζτὸ τέλος ἡ ἀγωγὴ τῶν μερμογευθεισῶν ἀντιρρήσεων.

¹ Εἶναι σημειώσεως ἀξιον δτι οἱ καθηγηταὶ τοῦ σχολαστικοῦ τοῦ 11ου καὶ τοῦ 12ου αἰῶνος ἦγάπτων νὰ ἀλλάσσωσι Σχολάς καὶ ματαστικόντων ἀλλο χώρας εἰς χώραν. Ωσαύτως καὶ οἱ μαθηταὶ δὲν ἔμενον πάντοτε ἐν τῇ αὐτῇ Σχολῇ ἀλλὰ μετέβαινον καὶ εἰς ἄλλας παρακολουθοῦντες τοὺς ἐπιφανεῖς διδασκάλους. Ἡ τοιαύτη μετακίνησις βεβαίως συνεβάλλετο οὐ μερόν τε τὴν δημοιότητα τοῦ προγράμματος τῶν σπουδῶν καὶ τῆς μυθόδου τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν φιλοσοφικῶν βιβλίων.

² Περὶ τῶν μεθόδων καθόλου τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας διέλαυθον πλὴν ἄλλων δ M. de Wulf, Méthodes scolastiques d'autre fois et d'aujourd'hui ἐν τῇ Revue Néo-scolastique 10, 165 ἔξ. — Cl. Hahnker, Geist und Form der mittelalterl. Philos. Internationale Wochenschr. 1, 455 ἔξ. 495 ἔξ. Grabmann, Die Geschichte der scolast. Methoden τοῦ μέρους 1909, 2ον 1911. Ο αὐτὸς διαλαμβάνει περὶ τῶν μεθόδων καὶ ἐν τῷ Mittelalterl. Geistesleben, 1926.

Λοιπὸν πηγὰὶ ἦσαν αὐτῇ διτταί, ἢτοι ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ ἔργα ('Ελλήνων καὶ Λατίνων) καὶ τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας.

1. **"Ἐλληνες φιλόσοφοι.** Εἶναι διὰ πολλῶν ἔρευνῶν ἔξηκριβωμένον¹ ὅτι ἐκ τῶν συγγράμματων τοῦ Ἀριστοτέλους ἦσαν γνωστὰ² ἐν μὲν τῷ 9^ῳ αἰώνι τὸ περὶ ἔρμηνείας κατὰ μετάφρασιν τοῦ Μαρίου Βικτωρίου καὶ τοῦ Βοηθίου, ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τῆς 10^{ης} ἑκατονταετηρίδος αἱ Κατηγορίαι κατὰ μετάφρασιν τοῦ αὐτοῦ Βοηθίου. Περὶ τὸ ἔτος 1125 δὲ Ἀβαιλάρδος εἶχεν ἀναγγώσει τοὺς Σοφιστικοὺς ἐλέγχους καὶ παραπέμπει εἰς τὰ Ἀναλυτικὰ πρότερα³. Ἐκ σημειώσεως δὲ προστεθειμένης εἰς τὰ Χρονικὰ τοῦ Ροβέρτου τοῦ ἐκ Mont-Saint-Michel (κατὰ τὸ ἔτος 1128)⁴ συνάγεται ὅτι τὰ κυριότατα τοῦ Σταγιρίτου λογικὰ συγγράμματα, ἢτοι τὰ Τοπικά, τὰ δύο Ἀναλυτικὰ καὶ οἱ Σοφιστικοὶ ἐλέγχοι ἐγένοντο γνωστὰ κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τοῦ διαδεκάτου αἰώνος διὰ μεταφράσεως Ἰάκωβου τοῦ Ἐνετοῦ⁵. Θεοδόριχος δὲ ἐκ Chartres συνετέλεσε περὶ τὸ 1141 τὸ Eptateuchon⁶ πρῶτος δὲ οἵσονται ἀνήγειρεν ἐκ τοῦ ὑπονομοῦ καὶ ἀνεκάλεσεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰσαγαγὼν εἰς τὴν Σχολὴν τὰ Ἀναλυτικὰ καὶ τὰ Τοπικὰ καὶ τὸ

¹ Ἐπὶ τούτου ἔχομεν τὰς ἐρεύνας Ἰδίᾳ τοῦ Jourdains, τοῦ Cousin, τοῦ Prantl, τοῦ Rose, τοῦ Clerval, τοῦ Geyer. Ἰδ. κατωτ.

² Ἐλάχιστοι ἦσαν οἱ ἀγαγινώσκοντες τοὺς "Ἐλληνικὲς συγγραφεῖς ἐκ τοῦ πρωτότοπου, οἱ δὲ ἄλλοι κατέφευγον εἰς τὰς λατινικὰς μεταφράσεις.

³ R. Geyer, Die alten lat. Übersetzungen d. aristotelischen Analytik... ἐν Philos. Jahrbuch. 30, 37 ἔξ.

⁴ Monumenta Germaniae Historica, Scriptores 6, 489. «Jacobus Clericus de Venetia transtulit de graeco in latinum quosdam libros Aristotelis et commentatus est, scilicet Topicæ, Analyticos priores et posteriores et Elencos, quamvis antiquior translatio super eosdem libros haberetur».

⁵ Ὁ περὶ οὗ δὲ λόγος Ἰάκωβος ἦτο λογιστατος καὶ γνώστης τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης μετέσχε δὲ ὃς διερμηνεύει τῆς ἐν τῷ Λύλῳ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ γενομένης ἐν Κωνσταντινουπόλει συζητήσεως μεταξὺ τοῦ ἐπισκόπου Ἀνσέλμου Havelberg καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νικήτα τοῦ Νικομηδείας. Σημειῶθες δὲ ὅτι ἡ μὲν τοῦ λογίου Ἐνετοῦ μετάφρασις τῶν λογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐγένετο ἐν οἷς χρόνοις αἱ ἀριστοτελικαὶ σπουδαὶ ἦκμαζον ἐν τῷ Βυζαντιακῷ ἥμιν πράτει διὰ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Ἰωάννου Ἰταλοῦ, Μιχαὴλ τοῦ Ἐφεσίου, Εὐστρατίου τοῦ Νικαίας.

⁶ Τὸ Eptateuchon περιεῖχε πάντα τὰ βιβλία τοῦ ἀριστοτελικοῦ Ὁργάνου πλὴν τῶν Ἀναλυτικῶν ὑστέρων. (Clerval, Les écoles de Chartres, σ. 244 ἔξ.)

Σοφιστικοὺς ἐλέγχους¹. Ὁ Γύλβερτος Porretanus ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *de sex principiis*² παραπέμπει εἰς τὰ Ἀναλυτικὰ ὡς ἔργον γνωστὸν καὶ διαδεδομένον· ὃ δὲ τούτου διπάδης "Οὗτον Freisingen λέγεται"³ ὅτι πρῶτος ἦν ἐκ τῶν πρώτων εἰσῆγαγεν εἰς Γερμανίαν τὸ Τοπικόν καὶ τὰ Ἀναλυτικὰ καὶ τὸν Σοφιστικὸν ἐλέγχον⁴. Τὰ μοὲι τὰ μέση τοῦ 12ου αἰώνος γνωσθέντα λογικὰ ἔργα τοῦ Σταγιρίτου ἐγικλοῦντο τὸ ἐντεῦθεν ἐπὶ αἰώνας «νέα Λογική» (*logica nova*) ποὺς διέκρισεν ἀπὸ τῶν πρότερον γνωστῶν, ἀτινα ἥδη ἐχαριστηρίζοντο ὡς «παλαιὰ λογικὴ» (*logica vetus*)⁵. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰ λογικὰ συγγράμματα. Τὰ δὲ ἄλλα, τὰ τε φυσικὰ καὶ τὰ μητὶ τὰ φυσικά καὶ τὰ περὶ ψυχῆς, δὲν ἡσαν τὸ κατὰ πρῶτον γνωστά· ματε ὁ πικάσιότερος μέσος αἰώνι οὐδὲν ἐγίνωσκεν ἐκ τῶν θεμελιωδῶν ἔργων τῆς πειραστηματικῆς φελοσοφίας καὶ μόνον ἐμμέσως (διὰ τοῦ Χιλαιδίου, τοῦ Βοηθίου) εἶχεν ἔννοιάν τινα περὶ τῆς δινολογικῆς καὶ τῆς φυσικῆς καὶ παριλογικῆς διδασκαλίας τοῦ "Αριστοτέλους". Φυσικοὶ δὲν βιωδύτεροι. Αερὶ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰώνος, ὅτε γνωσθέντα εἰσῆγεται τὸ τέλος των γραμματικῶν Σχολὰς τῆς Δύσεως πάντα τὰ λογικὰ συγγράμματα, τόπιον ανοίκαστον ἰγνώσθησαν καὶ τὰ φυσικὰ τοῦ Σταγιρίτου ἔργα διὰ μητρούλων τούτων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Σικελίᾳ κατέλαβεν τῆς ἀριστοτελικῆς ἐν Τοπικοῖς γνωστούντων.

¹ Ἰωάν. *Sarreb.* Metalog. 3, 5. Patr. Lat. 109, ap. 11. "Actate nostra diligentis ingenii pulsante studio quasi a morte vel a somno exsiccatus est. Προβλ. Clerval ἐνθ. ἀνωτ. 222, ἢ, 244 ἢ.

² Patr. Lat. 188, 1268 A.

³ Gesta Friderici 4, 2.

⁴ Ὁ Ὀθων ἐν τῷ Χρονικῷ αὐτοῦ (2, 8) ποιεῖται λόγων τριών τοῦ λογικῶν ἔργων τοῦ Αριστοτέλους.

⁵ Ἐπιθ. *Mandonnet*, Siger de Brabant 2, ο ἥ,

⁶ Ἐμεμψιούσιον τότε διὰ τὴν ποτενιάτητα τοῦ "Αριστοτέλους" γαὶ δὲν εὑρισκον παρ' αὐτῷ ἄλλας παρὰ λογικὰ θεοφύσια. Ὁ φιλόσοφος οὗτος μάκρα καλεῖται ὑπὸ τοῦ Βοηθίου · *turbator verborum*· συγγραφέος ἡ δργηστική τοῦ 10ου αἰώνος δημιλεῖ περὶ τοῦ εἰριστοτελικοῦ λαζιογίνικοῦ (aristotelicus labyrinthus). Ἐπιθ. *Hauptgärtner*, Beiträge zur Geschichte der Philosophie d. Mittelalt. 2, 4.

⁷ Ἡ Δύσις ἔμαθε τὸν "Αριστοτέλη" διὰ μεταρρύσματος, οἷς μεταρρυτικῶν ἔργου κέντρον ἦτο τὸ Τοκέδον. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς Ιστανόντος ἀπολαυστῇ μεγάλης ἐλευθερίας δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ραμφόνδος (1136 - 1151) ανέστησεν αὐτοὺς μεταφραστῶν καταστάντα περιόνυμον καὶ παρασχόντα αὐλαντήριον τὴν ἀποιστήμην ὑπηρεσίας. Εἰς τοὺς μεταρρύστας ἐκείνους κατελήγει δὲ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Σεγωβίας Γουνδισσαλίνος, Ἰωάννης ὁ Ιστανός, Προύροδος δὲ Κορησόντης κ.ἄ.

⁸ Ὁ Duhem (Du temps où la scolastique latine a emporté la physi-

Πλὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπέλαυνον τιμῆς ἐξ ἀρχῆς ἦδη τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ οἱ ὑπομνηματισταὶ αὐτοῦ. Οὕτως ἡ Εἰσαγωγὴ τοῦ Πορφύρου¹ ἀνεγινώσκετο ἐπιμελῶς κατὰ τὴν μετάφρασιν Μαρίου Βικτωρίνου καὶ ὑστερον τοῦ Βοηθίου.² Επίσης γνωστὰ ἡσαν τὰ ὑπομνήματα τοῦ Βοηθίου εἰς τὰς Κατηγορίας καὶ εἰς τὸ περὶ ἔρμηνείας. Τὸ δὲ ὑπόμνημα τοῦ Θεμιστίου εἰς τὰ Ἀναλυτικὰ ὑστεραὶ μετεφράσθη ἐκ τῆς ἀραβικῆς ὑπὸ Γεράρδου τοῦ ἐκ Κρεμώνης, ὑφ' οὗ μετεφράσθησαν καὶ πλεῖστα ἔργα Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιέως.

Ἐκ τοῦ Πλάτωνος ἐγίνωσκον οἱ παλαιότεροι σχολαστικοὶ μόνον τὸν Τίμαιον κατὰ μετάφρασιν τοῦ Κικέρωνος καὶ ἀποσπάσματα τοῦ αὐτοῦ (17Α—53C) κατὰ μετάφρασιν τοῦ Χαλκιδίου. Ιωάννης δὲ Σκοτίος παραπέμπει ἡδη εἰς τὸν περιώνυμον τοῦτον διάλογον καθιστάμενον ὄσημέραι γνωριμότερον. Ἀλλ' ὁ Τίμαιος εἶναι σκοτεινὸς τὰ δὲ ὑπομνήματα τοῦ Χαλκιδίου ἐπηγένεσαν τὴν ἀσύφειαν τοῦ κειμένου³. Πλὴν τοῦ διαλόγου τούτου ἐγίνωσκον τότε (διὰ τοῦ Χαλκιδίου) ἐκ τῶν πλατωνικῶν συγγραμμάτων μόνον χωρία τινὰ ἢ ἀπλῶς τὰς ἐπιγραφάς. Μόλις δὲ ἐν τῷ 12ῳ αἰῶνι ἐγγόνιη δὲ Μένων καὶ ὁ Φαίδων διὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἐρρίκου Ἀριστίππου. Κυρίως δὲ ἐγίνοτετο ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων σχολαστικῶν ὁ πλατωνισμὸς καὶ ὁ νεοπλατωνισμὸς διὰ τῶν πλατωνιζόντων πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Υστερον ἐν τῷ 12ῳ καὶ τῷ 13ῳ αἰῶνι ἐσπουδάζετο δὲ νέος πλατωνισμὸς διὰ μεταφράσεως ἐπιτομῆς τῶν Ἐννεάδων τοῦ Πλωτίνου, τῆς θεολογικῆς στοιχειώσεως τοῦ Πρόκλου καὶ ἄλλων ἔργων τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου.

Παραλλήλως βίβανον αἱ μαθηματικαὶ καὶ αἱ ἀστρονομικαὶ γνώσεις. Οἱ παλαιότεροι σχολαστικοὶ ἤντλουν τὰς μαθηματικὰς καὶ ἄλλας

que d'Aristote, Revue de Philos. 9, 163 ff.) ὑποστηρίζει ὅτι φυσικά τινα τοῦ Ἀριστοτέλους συγγράμματα ἦσαν γνωστά περὶ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος. Οὗτος δὲ Θεοδώριχος δὲ ἐκ Chartres ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ De sex dierum operibus γινώσκει τὸ τέταρτον βιβλίον τῶν φυσικῶν τοῦ Σταγιρίτου καὶ τὸ πρῶτον βιβλίον τὸ περὶ οὐρανοῦ καὶ κόσμου· ωσαύτως ὁ Γέλβερτος de la Porte ἐν τῷ βιβλίῳ De sex principiis γινώσκει τὰ φυσικά. Εἰς παραπλήσια συμπέρασματα καταλήγει καὶ ὁ Mandronnet, ἔνθ. ἀνωτ. 6, 13 ff.

¹ Υπελάμβανον τότε τὸν Πορφύριον ὡς διπλὸν τοῦ Ἀριστοτέλους οὐδὲ ἐφαντάζοντο ὅτι ἀνῆκεν εἰς ἀνεύθετον Σχολήν.

² Κατὰ τὸν Sisiculski (Des Chalcidius Kommentar zur Platons Timaeus, Beiträge 3, 6) τὸ φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Χαλκιδίου ὑπόμνημα εἶναι συμπλήρημα παλαιοτέρων ὑπομνημάτων κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα γενόμενον⁴ διὸ περιέχει οὐχὶ μόνον πλατωνικὰς ἀλλὰ καὶ ἀριστοτελικὰς καὶ στωϊκάς, πυθαγορείους καὶ φιλωνείους θεωρίας.

τοιαύτας εἰδήσεις ἐκ τῶν ῥῷγον τοῦ Βοηθοῦ (De institutione arithmetica, De institutione musica) καὶ ἐκ τῆς ἑπτακοσίου πεταρράσσεως τῶν στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου (De geometria). Οὐλγον δὲ μετὰ τὸ 1100 Ἀδελάρδος ὁ ἐκ Βιένης μετέφρασεν ἐξ τῆς ἀριθμητικῆς τῆς στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου. Ὁ ἡδημνημόνευθεῖς Βρούχος Ἀριστοτέλους μετέφρασεν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν λατινικὴν τὸ θεωτόν βιβλίον τοῦ μετεπολογικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους¹. Ἀλλος δέ τις (Ἄγνωστος) πίγγρονος ἔκεινου ἐποίησε τὴν πρώτην μετάφραστην εἰς τὴν λατινικὴν τῆς «μεγάλης συντάξεως» τοῦ Πτολεμαίου κατὰ γεωγραφίαν, ὅπου ὁ Βρούχος ἐκόμισεν εἰς Παλέρμον ὡς δῶρον τῆς Λίλης τοῦ Βιζαντίου². Ὁ αὐτὸς ἄγνωστος μεταφράστης τοῦ Πτολεμαίου μετέφραστην καὶ αὐλά συγγράμματα τοῦ Εὐκλείδου ἦτι δὲ τὴν φραστὴν στοιχείων τοῦ Πρόκλου³. Ὁ μοναχὸς Καιροταρτίτος ἡ Μητροπολίτης, ὁ περὶ τὸ 1050 ζῶν καὶ εἰς Ἀνατολὴν ἀποδημήσας, μετέφραστην αὐλά συγγράμματα καὶ μάλιστα ιατρική, ίδια δὲ τὰ τοῦ Πυληνοῦ καὶ τοῦ Ταπεικού⁴.

2. Δατῖνοι φιλόσοφοι. Οὖν μεριάν παποδιαίτην εἶχεν, ὡς εἰκός, εἰς τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν ἡ λατινικὴ γνωματεύσις καὶ μέλιστα τὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Σενέκα. Ἐκτίνα μὲν⁵ ἐθεωρεῖτο ὡς αὐθεντία ἐν τῇ διαλεκτικῇ καὶ τῇ διητορικῇ, οὗτος δὲ ἐτιμᾶτο διὰ τὰς αὐστηρὰς στοιχίας ἀρχὰς καὶ μετανοεύστηκεν αὐτοῖς· ὡπό τοῦ περὶ τὴν ἡθικὴν ἀσχολουμένων δλίγονυν σχολαστικῶν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ μέσου αἰῶνος ἐκκλοῦντο ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σενέκας αὐλά ῥῷγοι, οἷον ἡ λεγομένη ἐπιστολογραφία οὗτοῦ μετὰ τοῦ Ἀριστού Παύλου καὶ τὰ συγγράμματα «Formula honestae vitae» (ἢ De quatuor virtutibus cardinalibus), «De moribus», «De ratiocinatis» καὶ ὅλη συνταχθέντα κατὰ τὸν τέταρτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα⁶. Βέβαιον

¹ Rose, Hermes 1, 385.

² Heiberg, Hermes 45, 57 ἐσ.

³ Τότε καὶ ὁ Εὐγένιος μετέφρασε τὴν διπτικὴν αριθμητεύσιν τοῦ Πτολεμαίου, V. Rose, Hermes 1, 380 J. Heiberg, Hermes 46, 208 ἐτ.

⁴ Ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος ὑπῆρχε λατινικὴ μετάφραστης καὶ τοῦ πρωτοτάρου ἔργου τῆς ἀρχαίας σκεπτικῆς τάσεως, ἥτοι τῶν Πυρρογύρτου ὑποτοπήσεων Σέξτου τοῦ ἐμπειρικοῦ. Τότε δὲ ἡ ὀλίγῳ ὑπεροχού μεταφράσθησαν καὶ βιογραφίαι Διογένους τοῦ Λασστίου.

⁵ Τοῦ Κικέρωνος ἀνεγνώσκοντο τὰ συγγράμματα Τοπιαν. De officiis, De inventione rhetorica, τὰ δύο βιβλία «rhetoricarum ad Herennium» (ψευδεπίγραφον).

⁶ Hauréau, Not. et extr. de q. man. latins 2, 202, 4, 15 καὶ 267.

τίου δὲ ὁ Λουκρήτιος¹ (*Lucretius Carus*), ὁ περιώνυμος διερμηνεὺς τῶν ἐπικοινωνείων θεωριῶν καὶ ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Ἀλεξανδρείας ἦδη καταπολεμούμενος ἀτομικός, ὅλιγον ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν σχολαστικῶν καὶ ἔχοησίμευεν ὡς σύμμαχος τῶν ἀντιθέτων αὐτοῖς².

Ἐκ τῆς περιόδου τῆς παρακμῆς ἔγίνωσκον οἱ σχολαστικοὶ ἵκανὰ ἔργα, οἷον τὰ 1) τοῦ Μαρίον *Βικτωρίου* (περὶ τὸ 350) μεταφράσαντος τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ Πορφυρίου, πολλὰς πραγματείας καὶ λογικὰ ὑπομνήματα· 2) τοῦ Μακροβίου (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἥσυν αἰῶνος), συγγράψαντος «*Saturnalia*» καὶ ὑπόμνημα εἰς τὸ ἐνύπνιον τοῦ Σκιπίωνος, ὅπερ διαιλαμβάνει περὶ τῆς ἐνότητος τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου καὶ τοῦ νοῦ πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ προσέτι παρέχει πλῆθος μαθηματικῶν καὶ μετρονομικῶν εἰδήσεων· 3) τοῦ *Κλαυδιανοῦ Μαμέρτον* (περὶ τὸ 450) γράψαντος «*De statu animae*», ἐνθα ὑπερμαχεῖ τῆς ἀιδαναστίας τῆς ψυχῆς κατὰ τοῦ ἡμιπελαγιανοῦ Φαύστου. Διὰ τοῦ Μακροβίου καὶ τοῦ Δονάτου ἔμαθεν ὁ μέσος αἰῶν πολλὰ περὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας.

Ἐνταῦθαι μνημονευτέοι καὶ σχολιασταί, οἵτινες ἦσαν ὄστιντος γνωστοὶ εἰς τὸν μέσον αἰῶνα. Ἀποιλίζεις ὁ ἐκ Μαδαύρας ἔγραψεν ὑπόμνημα «*De interpretatione*» καὶ πραγματείας «*De dogmate Platonis*» (ἢ *De habitudine Platonis*) καὶ «*De deo Socratis*»³. Ὁ δὲ Χαλκίδιος μετέφρασε τὸν Τίμαιον καὶ ὑπεμνημάτισεν αὐτὸν⁴ ὡς καὶ τὸ ἐνύπνιον τοῦ Σκιπίωνος τοῦ Μακροβίου.

3. Πατέρες τῆς ἐκκλησίας. Πλὴν τῶν φιλοσόφων συγγραφέων ἐπέδρασαν μεγάλως ἐπὶ τὴν σχολαστικὴν διανόησιν τὰ ἔργα τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τῶν Λατίνων. Τὴν πρώτην θέσιν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πατράσι πατεῖχεν ὁ Ιερὸς Αὐγουστῖνος, οὗ εἰ γνῶμαι εἶχον κῆρος καὶ ἐθεωροῦντο κανὸν τῆς ἀληθείας οὐ μόνον

¹ Τὸ διδακτικὸν ποίημα τοῦ Λουκρητίου «*De rerum natura*» ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς παλαιοτέρους σχολαστικούς.

² Περὶ πολλοῦ ὅμιτος ἐποιοῦντο τὸν Λουκρήτιον δύο ἔρανισται, ὁ Ἰσίδωρος ὁ ἐκ Σεβίλλης καὶ ὁ Ραβανὸς Μανδρος.

³ Εἰς τὸν Ἀπουλήϊον ὑποβάλλεται καὶ τις διάλογος ἐπιγραφόμενος «*Asclepius*» καὶ προερχόμενος ἐκ μεταφράσεως ἑλληνικοῦ ἔργου, ἐν φ. Ἐρμῆς ὁ τρισμέγιστος ἀπαντᾷ εἰς ἐρωτήσεις τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

⁴ Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο εἶναι συμπλήγμα κατὰ τὴν ἐκλεκτικὴν τάσιν τοῦ πλατωνισμοῦ τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος. Παραθέτει πλατωνικὰς καὶ ἀριστοτελικὰς θεωρίας καὶ παραπέμπει εἰς πάντα που τὰ ἀρχαῖα συστήματα. Διὸ καὶ ἡτο μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος ἡ κυριωτάτη πηγὴ ποδὸς γνῶσην τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

υπὸ τῶν παλαιοτέρων ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν νεωτέρων σχολιστικῶν. Ὁ Αὐγουστῖνος ἦτο δὲ διερμηνεὺς τοῦ πλατωνισμοῦ ἢ τοῦ νέου πλατωνισμοῦ μετ' ἀποχρώσεων πυθαγορικῶν καὶ στοιχῶν πιστεῖχε τοῖς σχολαστικοῖς πλατωνίζουσαν γνωστολογίαιν καὶ θεολογίαιν, πισταπλησίαν ψυχολογίαιν καὶ κοσμολογίαιν, ἔτι δὲ στοιχίζουσαν καὶ νεοπλατωνίζουσαν ἡθικήν. Τὸ μέγα δὲ κῆρος τοῦ οἰκουμένης ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸ δόνομα αὐτοῦ πολλὰ συγγράμματα περιέχονται οὐκ ὀλίγας θεοφίας ἀντιθέτους πρὸς τὰς τῶν σχολιστικῶν ἀριθμούς ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Αὐγουστίνου¹. Πλὴν τούτου ἔξαίρετον κατεῖχε θέσιν δὲ Βοήθιος, εὐδόκιμος προστάτης τοῦ ἀριστοτελισμοῦ. Ὁ «τελευταῖος ὑφιασμός» πιστεῖχεν ἐν τῷ πολυχρήστῳ καὶ περιωνύμῳ ἔργῳ «Consolatio philosophiae» ἀπιητισμένον φιλοσόφημα καὶ ἐγένετο μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος ἐπιφυνής διδάσκαλος τῆς ἀριστοτελικῆς λογικῆς καὶ μεθοδολογίας καὶ ὄντολογίας. Τὸ ἔργον αὐτοῦ «Opera theologica» ἔχομενευστενὸν ὡς πιότιστον ἀριθμογῆς τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τὴν θεολογίαν· τέλος δὲ ἡ ὑπὸ τούτου δημιουργία φιλοσοφικῶν ὅρων ὑπῆρξεν εἰς τὸν μέσον αἰῶνας λαϊτελεστάτη². Ἐπειτα καὶ οἱ ἄλλοι λατῖνοι Πατέρες ἐπέδρων, εἰ καὶ ἐν οἵτοις βιβλιοῖ, ἐπὶ τὴν σχολαστικὴν διανόησιν, ὡς δὲ Ἡλιάριος, δὲ Λακτίσιος, δὲ Λαζαρόσιος, δὲ Κασσιανός, δὲ Κλαυδιανός, δὲ Μάμερτος, δὲ Κυστιόδορος, δὲ Ισίδωρος, δὲ Βέδας.

Ἐλάσσονα δοπήν εἶχον, ὡς ἦτο εἴλιογον, οἱ "Ελληνες ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες. Οἱ σχολαστικοὶ ἐγίνωσκον τὸ Περὶ ἀρχῶν ἔργον τοῦ Ὤριγένους κατὰ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Ῥουφένου καὶ τινας λόγους τοῦ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ κατὰ μετάφρασιν τοῦ αὐτοῦ. Ωσαύτως ἐγίνωσκον τὰς δημιλίες τοῦ Βασιλείου εἰς τὴν ἔξαήμερον κατὰ μετάφρασιν τοῦ Εὐσταθίου Ἀφρικανοῦ καὶ τινα ἔργα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ Ἀντενοῦ καὶ τοῦ Μουτιανοῦ. Ἐξαίρετον ἐπέδρασιν ἔσχε καὶ³ ὅλον τὸν μέσον

¹ Αἱ σπουδαιόταται τῶν Ψευδοαυγουστινείων συγγραφῶν είναι αἱ ἔξι: 1) *Categoriae decem*, σύνοψις τῶν Κατηγοριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἀσκήσασα μεγάλην ἐπέδρασιν. 2) *Principia dialecticæ*, γραμματικὴ μονογραφία περὶ διακρίσεως τῶν ἀπλῶν καὶ συνθέτων ὅρων. 3) *Contra quinque heresies*, οὗ ἔρχου ὁ συγγραφεὺς παραπέμπει ίδιᾳ εἰς τὰ κείμενα τοῦ Ἐρμοῦ μεταβάλλον αὐτὰ κατὰ χειστιανικὴν ἔννοιαν. 4) *De spiritu et anima*, ἐγχειρίδιον (ἐν τῷ 12ῳ αἰώνι) αὐγουστινείου ψυχολογίας λίαν διαδεδομένον παρὰ τοῖς σχολαστικοῖς.

² W. Jansen, Der Kommentar des Clarenbaldus von Agra zu Boethius De Trinitate. 1926.

αἰῶνα ὁ ψ—Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, οὗ τὰ συγγράμματα¹, πολλάκις μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικήν². Μετὰ τῶν ἔργων δὲ τούτων μετέφρασεν ὁ Ἰωάννης Σκότος καὶ τὰ εἰς αὐτὰ ὑπομνήματα Μαξίμου τοῦ δμολογητοῦ ὡς καὶ τὰ ὑπομνήματα εἰς τοὺς λόγους Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τὸ περὶ κατάσκευῆς ἀνθρώπου ψυχολογικὸν ἔργον Γρηγορίου τοῦ Νύσσης. Τὸ «περὶ φύσεως ἀνθρώπου» σύγγραμμα τοῦ Νεμεσίου, δπερ βασίζεται μὲν ἐπὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἀλλὰ περιέχει καὶ στοιχεῖα τῆς ἀριστοτελικῆς ψυχολογίας καὶ ἡθικῆς, μετεφράσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Ἀλφανοῦ³ καὶ πάλιν ἐκ νέου ὕστερον ἐν τῷ ἐπομένῳ αἰῶνι (1159) ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βουργουνδίου τοῦ ἐκ Πίζης⁴. Υπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς μετεφράσθησαν τὰ ἔργα τοῦ Ιατροῦ Γαληνοῦ, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου⁵ καὶ, δπερ σπουδαιότερον, τὸ τρίτον μέρος τῆς Πηγῆς γνώσεως τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐπιγραφόμενον περὶ δρυθοδόξου πίστεως. Καὶ ἦτο ὅντος σπουδαιότατον τὸ πρᾶγμα, διότι οὕτως ἐγνώσθη εἰς τοὺς σχολαστικοὺς τὸ περιεκτικότατον καὶ συστηματικὸν θεολογικὸν ἔργον τὸ περιέχον ἐν περιλήψει τὰ δόγματα τῶν Ἐλλήνων Πατέρων. Διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης ἐπληρώθη δπωσοῦν τὸ μέγα κενόν, διότι τὸ ἐντεῦθεν προέκειντο προσιτοὶ οἱ πολύτιμοι θητανδοὶ οὐχὶ μόνον τῆς δυτικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ὁρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας. Πλὴν δὲ τῆς καθ' ὑλὴν ὀιφελείας πιθέσχε

¹ Τὰ ἔργα «περὶ τῆς οὐδανίας ιεραρχίας», «περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ιεραρχίας», «περὶ θείων ὀνομάτων», «περὶ μυστικῆς θεολογίας» μετεφράσθησαν μεταξὺ τῶν ἑταῖρων 828 καὶ 855 ὑπὸ τοῦ ἀββά Ιλδονίου βιβλιοθουμένου ὑπὸ πολλῶν συνεργατῶν, ὕστερον δὲ περὶ τὸ 858 πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σκότου κατ' ἀπαίτησιν Καρολού τοῦ φαλακροῦ. Καὶ μετέπειτα δὲ μετεφράσθησαν ἐκ νέου, περὶ τε τὰ μέσα τοῦ 12^{ου} αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σαρακηνοῦ καὶ κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ροβέρτου Grosseteste. Υπερινηματίσθησαν δὲ κατ' ἔννοιαν πανθεῖταις τοιούτους θεολόγους τοὺς οὐκέτι ζῶσαν προσωπικότηταν καὶ πάλιν κατ' ἔννοιαν ὁρθοδόξων προσωπικήν.

² Grabmann, ἔνθ. ἀνωτ. 94. L. Baur, Die philos. Werke des Robert Grosseteste 31 ἔξ.

³ Ὁ Alfanus οὗτος ἦτο Ιατρὸς ἐν Σαλέρνῳ ὕστερον δὲ κατέστη ἀββᾶς ἐν Monte Cassino καὶ ἀπὸ τοῦ 1058—1085 ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Σαλέρνου.

⁴ Ὁ J. Burgundio († 1194) μετέφρασε τὸ λίαν τιμόριεν τὸν Νεμεσίου καὶ ἀνέθηκε τὴν μετάφρασιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Βαρθαρόσσαν. Ἰδὲ Baumker, Nemesius, ἀνατύπ. ἐκ τοῦ Wochenschrift für Klass. Philol. 1896, πρβλ. καὶ Domanski, Die Psychologie des Nemesius σ. 22.

⁵ Ὁ Βουργουνδιος μετέφρασε περὶ τὸ 1151 τὸ ὑπόμνημα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ὕστερον δὲ τὰς διμιλίας ἔσειναν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον καὶ μέρος τῶν διμιλιῶν εἰς τὴν Γένεσιν.

τοῖς σχολαστικοῖς ἡ γνῶσις τοῦ Δαιμονίου καὶ κέρδος κατ' εἶδος, διότι ἡ συστηματικὴ αὐτοῦ ἀφετήσειν εἰς τὴν θρησκείαν τῆς κατὰ σύστημα ἐργασίας ἐν τῷ 12^ῳ αἰώνι καὶ μετέπειται¹.

Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον ὅτι πάντι τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ ὑστεροὶ φιλοσοφήματα ἔσχον ὁποῖην ἐπὶ τοὺς σχολαστικοὺς πλὴν ὅτι ἐπέδωσαν ἄλλα ἐν ἄλλοις χρόνοις καὶ ἐν διαφόρῳ βαθμῷ. Εἴς ταῦτα προσετέθη καὶ ὁ θησαυρὸς τῆς χριστιανικῆς θεολογίας καὶ τηλοτοπότοις ἀπετέλεσθη ἀριθμονομάτη καὶ ποικιλοτάτη ἐπιστημονικὴ ὥλη. Ἡς ἡ λογικὴ διάρθρωσις καὶ δερμονικὴ κατάταξις εἶναι θεωριστὸν ἐπίτενγμα τοῦ μέσου αἰῶνος. Τῆς δὲ εὑρείας διαδόσεως παντοῖον γνῶσεων, φιλοσορικῶν καὶ μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν καὶ ιατρικῶν, ἐπικεκλούθημα ἦτο ἡ ἀνθησίς τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ περίοδος μεγίστης ἀνιστίθετος καρδιοφρασίσης εἰς Θομᾶν τὸν Ἀκινάτην².

4. **Ἐκδόσεις καὶ βοηθήματα.** Τὰς χειρόγραφις τῶν φιλοσόφων τοῦ μέσου αἰῶνος ἀποτελοῦντι τὴν πρώτην καὶ κυριωτάτην απρήν πρὸς μελέτην καὶ γνῶσιν τῆς οἰκείας ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Εὑρεσκονται δὲ ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον διεσπαρμένα ἐν ταῖς εὑρωπαϊκαῖς βιβλιοθήκαις· πολλὰ μὲν αὐτῶν εἶναι ἀνέκδοτα πολλὰ δὲ μένονταν εἰστεὶ ἄγνωστα· ἄλλα πάλιν εἶναι ἀνόγνωμα καὶ ἄλλα εἶναι ἀμφίβολον εἰς τίνα ἀνήκουντι³. Συλλογαὶ κειμένων καὶ εἰδικῶν μελετῶν ὑπάρχουσι πολλαί, ὃν πρώτη μνημονεύεται ἡ τοῦ *Migne*, *Patrologie cursus completus*: ἡ *series Latina* περιέχει 221 τόμους ἐν Παρισίοις 1844—1864. Συνέχεια ταύτης (εἰκνουμένης μέχρι τοῦ 1216) εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ *Horoy* ἐκδοθεῖσα βιβλιοθήκη τῶν Πατρών, ἐπιγνωμορένη *Medii ævi bibliotheca patristica seu ejusdem temporis patrolo-*

¹ Τοσοῦτον ἐτιμᾶτο ὁ Δαιμονίος, ώστε ἐν τῷ 12^ῳ αἰώνι ἀγένετο καὶ ἐτέρᾳ μετάφρασις, εἰς ἣν ἐπηκολούθησεν ἄλλη ἐν τῷ ἐπομένῳ αἰώνι γενομένη ὑπὸ τοῦ Ροιβέρτου Grosseteste. *J. de Ghellinck*, *L'entrée de Jean de Damasc. dans le monde litt. occidental*, ἐν τῷ *Byzant. Zeitschr.* 21, 448 ἐξ. *L. Baur*, *Die philos. Werke d. Rob. Grosseteste* 132.

² Παρ’ τῶν πηγῶν τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ἔπιθε *A. Jourdain*, *Recherches critiques sur l'âge et l'origine des traductions latines d'Aristote* κλ. 1843.—*V. Rose*, *Die Lücke im Diogenes Laertius* κλ., ἐν *Hermes* 1, 367 ἐξ.—*M. Grabmann*, *Die Gesch. d. scol. Methoden* 2, 51 ἐξ.—*M. de Wulf*, *Hist. de la philos. médiév.* 1, 66 ἐξ. *Überweg-Geyer* 687 ἐξ.

³ Ἡ δημοσίευσις ἀνεκδότων κειμένων καὶ ἡ κριτικὴ ἀποκατάστασις αὐτῶν συντελεῖται συντόνως ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ διαφωτίζεται δσημέραι πληρόστερον ἡ μεσαιωνικὴ φιλοσοφία.

gia ab anno 1216 usque ad concilii Tridentini tempora. Series prima quae complectitur omnes doctores ecclesiæ Latinæ ad saeculum XIII pertinentes. Ἐν Παρισίοις 1879—1885 (ἐν 5 τόμ.). Ὅπὸ τοῦ Καρόλου Barach ἔξεδόθησαν δύο τόμοι βιβλιοθήκης φιλοσόφων τοῦ μέσου αἰώνος (Bibliotheca philosophorum mediæ ætatis)¹. Ὅπὸ τοῦ H. Denifle καὶ Fr. Ehrle ἔξεδόθησαν (1885—1900) ἕπτὰ τόμοι παρέχοντες ὑλὴν νέαν καὶ ἐπεξειργασμένην δι’ ἐπιμελοῦς μελέτης τῶν πηγῶν². Ἀξιόλογοι δ’ εἶναι αἱ ὑπὸ τοῦ Cl. Baumker ἐκδιθεῖσαι συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ μέσου αἰώνος. «Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters. Texte und Untersuchungen. 1891 ἄε.³. Ἐνταῦθα μνημονευτέα ἡ ἐκ δέκα τόμων συλλογὴ κειμένων καὶ μελετῶν περὶ Βέλγων φιλοσόφων, γενομένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ M. de Wulf⁴. Οἱ φραγκισκανοὶ σχολαστικοὶ ἔξεδόθησαν ἐν τῇ Bibliotheca Franciscana Scolastica medii ævi⁵. Ὅπὸ δὲ τοῦ L. Traube ἔξεδόθησαν «Quellen und Untersuchungen zur lateinischen Philologie des Mittelalters»⁶.

Ἀξιόλογα κείμενα ἀνέκδοτα καὶ εἰδήσεις περὶ χειρογράφων παρέχουσιν οἱ ἔξις C. Bulleus, Historia Universitatis Paris. Ἐν Ηαρούσιοις 1665—1673. Notices et extraits de quelques manuscrits latin de la Bibliothèque nationale⁷ ὁ B. Hauréau, ἐν τοῖς ἐπομένοις ἔργοις: Singularités historiques et littéraires, 1861, Histoire de la philos. Scolastique ἐν 3 τόμ. 1872—1880, Notices et extraits

¹ Ὁ μὲν πρῶτος τόμος ἐκτιγδάφεται De mundi universitate libri duos sive megacosmus et microcosmus (Ἐν Innsbruck, τῷ 1876), ὁ δὲ δεύτερος Excerpta a libro Alfredi anglici «de motu cordis», item Costa ben Lucæ de differentia animæ et spiritus (1878).

² Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι Archiv für Litteratur und Kirchengeschichte des Mittelalters.

³ Ὅστερον συνειργάσθησαν ὡς ἐκδόται ὁ Γεώρ. von Hertling καὶ ὁ Mard. Baumgartner. Νῦν δ’ ἐκδίδεται τὸ ἔργον ὑπὸ τοῦ Mart. Grabmann συνεργαζομένων πολλῶν.

⁴ Les philosophes Belges, Textes et Études. Collection publiée par l'institut supérieur de philosophie, sous la direction de M. de Wulf. Ἐν Louvain 1901 ἄε.

⁵ Ἐξεδόθησαν ἔξι τόμοι, 1903—1926.

⁶ Ἐξεδόθησαν τρεῖς τόμοι, 1905—1908.

de quelques manusc. latins de la bibliothèque national, ἐν 6 τόρ. 1890—1893· ὁ *H. Denifle καὶ A. Chartelain*, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, ἐν 4 τόρ. 1889—1897, καὶ *Auctuarium Chartularii Univers.* Ἐν Παρισίοις, 2 τόρ. 1894—1897.

Πλὴν τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων πρέπει νὰ ἔχουμεν ποὺ διφθαλμῶν καὶ ἄλλας γενικὰς σπηγὰς ἐμφανινούσας τὴν τότε διανοητικὴν ἐνέργειαν¹, οἷον τὰ ἔργα τῶν παλαιῶν χρονογράφων, οἵτινες πανεγγίζουσι τὸ *De viris illustribus* τοῦ Διογένους² καὶ ὅν αἱ εἰδήσεις πραπληροῦνται ὑπὸ τοῦ Τριθείου κατὰ τὸν 15^{ον}, ὑπὸ τοῦ Μιχαήλου κατὰ τὸν 17^{ον}, ὑπὸ τοῦ Φαβρικίου κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα. Ωσαύτως ζητιμεύουσιν ὡς σπηγὴ αἱ ιστορίαι καὶ αἱ βιογραφίαι τῶν θηγακεντικῶν ταγμάτων, οἵ τινες χρονογράφοι συνήθιστοι φιλοτεμοῦσιν νὰ ἔγκουμάζωσι τὸ παρελθόν³.

Νεώτερα βιογράματα εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας τοῦ μέσου αἰῶνος ἔχουμεν πολλὰς μὲν διατοιχίες ἐν περιοδικοῖς, ποχείοις καὶ ἐπιθεωρήσεσι κατακεχωρισμένας⁴ πολλὰ δὲ γενικὰ ἔργα εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς φιλοσοφίας ἀναφερόμενα. Ἐκ τούτων μνημονεύτε τὰ ἓντα:

¹ Περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου, τῆς φιλολογίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα διέλαβον πολλοί, περὶ ὅν *Id. M. de Wulf*, *Histoire de la philos. médiéval* 1, 35 ἐξ. καὶ *Übergang-Zeiger* 683—6.

² Τοιοῦτοι είναι ὁ Ἰσίδωρος ὁ ἐκ Σεβίλλης, *Sigebert* ὁ ἐκ Gembloux, ὁ Ὀνώριος κ. ἄ.

³ Τουαῦται συλλογαὶ ἐγένοντο ἵκανα: *Quétif-Echard*, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, 1719, ἐν δύο τόμοις. Δευτέρα ἔκδοσις διαρθρωμένη καὶ ἐπηυξημένη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ *P. Coulon* τῷ 1910. *Wadding*, *Scriptores ord. minor.* 1650. Νεωτέρα ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Ρώμῃ, 1906—1922. *Ziegelbauer*, *Historia rei litterariae Ordinis S. Benedicti*, ἐν 4 τόρ., 1754—*Dom. François*, *Bibliothèque générale des écrivains de l'ordre de S. Benoit*, 1777-8.—*Cosm. de Villicrs*, *Bibliotheca Carmelitana*, ἐν 2 τόρ., 1752.—*J. Ossinger*, *Bibliotheca Augustiniana*, 1768.—*L. Goossarts*, *Écrivains, artistes et savants de l'Ordre de Prémontré*, ἐν 3 τόρ. 1899—1909.

⁴ Ἀξιόλογον είναι τὸ ὑπὸ τοῦ *Denifle καὶ Ehrle* ἐκδιδόμενον ἄλλοτε *Archiv für Litteratur und Kirchengeschichte des Mittelalters*. Σημειωτέα καὶ τὰ *Bibliothèque de l'école des Chartres*: *Le moyen âge. Philosophisches Jahrbuch* (Fulda).—*Annales de Philosophie chrétienne* (Paris).—*Revue de Philosophie* (Paris).—*Revue Thomiste* (Fribourg).—*Revue Néo-Scolastique de Philosophie* (Louvain).—*Bulletin sur la Philosophie du moyen âge* (Paris).—*Revue Scolastik* ἐκδιδούμενη ὑπὸ τοῦ *Collegii Ignatien de Valkenburg*.—*Archives d'Histoire doctrinale et littéraire du moyen*

- Alb. Stöckl*, Geschichte der philosophie des Mittelalters, τόμ. 3,
ἐν Mainz 1864—1866.
- B. Hauréau*, Histoire de la philosophie scolaistique, τόμ. 3, 1872—
1881.
- » » De la philosophie scolaistique, 2 τόμ., 1850.
- V. Eicken*, Geschichte und System der mittel. Weltanschauung,
1887.
- Picavet*, Esquisse d'une histoire générale et comparée des philo-
sophies médiévales, 2^a ἔκδ. 1907.
- » » Essais sur l'histoire générale et comparée des théo-
log. et des philos. médiévales, 1913.
- J. Endres*, Geschichte der mittelalter. Philosophie, 1908.
- J. Rickaby*, Scholasticism. Ἐν Λονδίνῳ 1908.
- Cl. Baünker*, Die europäische Philosophie des Mittelalters (ἐν τῇ
Kultur der Gegenwart 1, 5), 1913.
- M. Grabmann*, Die Philosophie des Mittelalters (ἐν τῇ συλλογῇ
τοῦ Göschen), 1921.
- J. Hessen*, Patristische und scholastische Philosophie, 1922.
- Et. Gilson*, La philosophie au moyen âge, 1925.
- J. Verweyen*, Die Philosophie des Mittelalters², 1926.
- Fr. Überweg-B. Geyer*, Die patristische und scholastische Philo-
sophie, 1928.
- B. Αντωνιάδον*, Ἡ μέση φιλοσοφία, 1929.
- Mélanges Mandonnet*, Études d'histoire littéraire et doctrinale
du moyen âge, 2 τόμ. 1930.

âge, διευθυνόμενα ὑπὸ *Et. Gilson* καὶ *Théry* (ἀπὸ τοῦ 1926).—Archiv für
Geschichte der Philosophie. — Zeitschrift für Kathol. Theologie (Inns-
bruck).—Jahrbuch. für Philos. und specul. Theologie (Paderborn) ἀντεκα-
σταθὲν ὑπὸ τοῦ *Divus Thomas* (Βιέννη).—Études franciscaines (Paris) κ.ά.